

ajos

rendel

Odtienené oblomky

MARENČIN PT

Odtienené oblomky

© Lajos Grendel 1981, 1982 and 1985, complete slovak edition 1985 and 2015

Translation © Karol Wlachovský 1985 and 2015

© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2016

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Cover © Marenčin Media, 2016

Cover photo © Tibor Somogyi

Design © Marta Blehová, 2016

540. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-8114-668-8 (viaz.)

ISBN 978-80-8114-669-5 (ePDF)

ISBN 978-80-8114-670-1 (ePub)

LAJOS GRENDEL

Odtienené oblomky

Ostrá strelba

Odkundesí

Odvodeniny

MARENČIN PT

Ostrá strel'ba

Národ/nos(t)ný ne/román

Prvé (historické) zúčtovanie

*Ako hromobitie číhajúce na zvonicu,
vydávam rozkaz: páľte presne na obraz.*

Velemir Chlebnikov: *Holím tichom*

1

O týchto spísaných udalostiach budeme rozprávať tajnostkársky, aby sme si sami dožičili trochu radosti (škodoradosti), a to nielen preto, že vôbec nie sú radostné. Reč bude o ťažšie pochopiteľných častiach textov na zvitkoch nájdených v dome Olšavskovcov. V nich sa vzájomne prekrýva dokonale zavádzajúce pochlebovanie a irónia, pričom rozprávač nevie rozhodnúť, či nie je iróniou to, čo sa zdá pochlebovaním, alebo či v skutočnosti nie je pochlebovaním to, čo sa dá čítať ako pamflet. Rozprávač nemá ľahkú situáciu, text môže iba doplniť na základe mimovoľnej kontroly vlastných skúseností a trpkého úšľabku jedného historického krachu. Do ďalšej práce ho nepodnecuje nič. Ani odkaz (ak vôbec jestvuje) pisateľa textov, hoci viacvýznamovosť (zlomyselnejšie:

viacvýznamová nezrozumiteľnosť) pomyselného odkazu práve dnes – tu a teraz – provokuje naše precitlivené zmysly. Spletenina nejasných narážok nie je výzva na ďalšie domýšľanie alebo čo len opatrné komentovanie rozprávania. Jednako sa rozprávač popasoval s textami, len aby odhalil vnútorné súvislosti (tajné dvere), ale skutočnosť mu zakaždým ukázala somárske uši. Pravdepodobne sa teda neobjasní nič. Ibaže bude jasnejšie niečo, čo rozprávač akiste zaeviduje ako úspech, ale to ešte neznamená, že by bol potom spokojný. Ba čo viac, má o dôvod navyše vyvarovať sa lacného domýšľania, nech by už bolo akokoľvek príťažlivé.

2

Na druhej strane však máme ľahkú úlohu. Model je svieži a napodobiteľný. Sedemstoročné dejiny mesta výstižne vyvracajú detinské domnienky o priamočiarom pokroku. Sme bezmocní pred hrubým naturalizmom „nečakaných“ udalostí a skutočnosť nás na každom kroku napráva a dopĺňa. O čom bude reč, je také nereálne, že už takmer zodpovedá skutočnosti. Podobný úmysel mohol mať aj pisateľ zvitkov nájdených v dome Olšavskovcov: čím väčšmi sa odpútať od banálnej a rozháranej skutočnosti všedných dní a ak sa naskytné možnosť, prekročiť zatiaľ hmatateľnú medzu „reality“. Stručne povedané: držať magnet pod listom papiera posypaným kovovými stružlinami. Časový údaj nie je dôležitý, vlastne je dôležitý iba v tom zmysle, že je to výnimočný rok v živote mesta. Turci po dvadsiatich rokoch neúspešných pokusov roku 1663 obklúčia a obsadia mesto. Ich prítomnosť v krajine už dávno nie je škandalom, ale oddávna daným stavom. Lahko sa dá vyrá-

tať: keď padol Budín, starý otec najstaršieho občana mesta mohol mať najviac dvadsať či tridsať rokov. Hoci táto dlhá prítomnosť je ešte vždy strašná, už nie je mysticky hrozná, ale – jednoducho povedané – nemá kopytá a rohy. Pred tureckým obliehaním ušla do neďalekých lesov a močiarov iba polovica obyvateľstva, druhá časť zostala v meste ako takmer ľahostajní pozorovatelia akosi hluchého zmierení s neistou budúcnosťou aj bez Turkov. Medzi nimi aj starosta Ambro Boroš.

Pisateľ zvitkov sprvoti zahrnul Ambra Boroša samými vynikajúcimi vlastnosťami, hoci za hrdými prívlastkami akoby bolo počuť aj chvenie jemnej žilky irónie. Bolo by však chybou zveličovať jej význam. Ak možno veriť pisateľovým slovám, Ambro Boroš je potom smelý, obetavý, múdry, v ťažkých situáciách neoblomný, vytrvalý a trpezlivý človek, ktorý neustúpi ani o piad' zo svojich princípov. Ozaj, aký dôvod by sme mali pochybovať o hodnovernosti tejto charakteristiky? (Vnútorň hlas: Mnoho, veľmi mnoho dôvodov! – Pozn. rozprávača.) Je pravda, že bez príkladov táto charakteristika pôsobí na dnešné ucho proklamatívne, trochu svojvoľne. (Iný vnútorň hlas: Aj od teba čakajú vyhlásenie, ty hlupák! – Pozn. rozprávača.) Pre nás je však zárukou autorova anonymita (viac hlasov znútra: Anonymita ako záruka pravdivosti... Och, stredná Európa, ty mozgová púšť!), neskôr zasa vecnosť, s ktorou sleduje osud Ambra Boroša.

Keď jednotky bega Mustafu vnikli do mesta, Ambro Boroš ich vítal na čele málopočetnej delegácie pred radnicou. Symbolicky odovzdal begovi kľúče od mesta a na druhý deň podával obed tureckému vezírovi vo svojom dome. Okrem troch sluhov služobníctvo ušlo už v prvých dňoch obliehania. Turecký vezír chválil odvahu tých, čo zotrvali.

– Netreba sa nás báť, – ubezpečoval vezír. – Sľubujem, že sa nič nestane tým, ktorí sa k nám budú správať priateľsky.

Neskôr sa opýtal starostu, či je vdovec, že ho vo svojom dome prijal sám. Ambro Boroš sa zahanbil, ospravedlňoval sa, vyhovárал sa, že manželku a dcéru poslal do Zvolena, nemohol predsa vedieť, aký osud čaká mesto.

– Ale, ale, – krútil hlavou turecký vezír, – informovali ma tak, že ich skrývaš tu v dome.

– Načo zapierať, je to tak, – odpovedal starosta. – Dobre ťa informovali, urodzený beg.

– My nie sme zbojníci, my sme vojaci, – povedal beg. – Rád by som sa zoznámil s tvojou dcérou. Ako som počul, má šesťnásť rokov.

– Šesťnásť, – odpovedal zdrvený starosta.

– A šesťdesiattri kíl.

– Šesťdesiattri.

– Nevie sa už dočkať chvíle, aby sa so mnou zoznámila.

– Nevie sa už dočkať.

3

Anonymný pisateľ zvitkov nestačí dosť často prízvukovať, aký bol príchod Turkov disciplinovaný, takpovediac civilizovaný; priamo príkladný vzhľadom na to, že sú pohania. Karhá iba uhorských mládencov z Dolniakov, ktorí v janičiarskom vojsku chceli byť janičiarskejší než janičiari a vo dne v noci naliehali na veľkorysého a múdreho bega Mustafu, aby im povolil tri dni slobodne zbíjať, alebo dal zhabať majetok zradných občanov, ktorí opustili mesto,

akiste unikajúc pred zlým svedomím. Lebo to sú zlí Uhri. Pisateľ zvitkov sa často odvoláva na to, že títo mládenci z Dolniakov, ktorí ešte veľmi dobre ovládali materinský jazyk, zaobchádzali so svojimi pokorenými pokrvnými bratmi ako s dobytkom, mnohých pobili, ženy znásilnili a zaškrtili, alebo najprv zaškrtili a potom znásilnili. Napokon musel turecký vezír zasiahnuť. Beg Mustafa mal už dosť výčínov oddaných uhorských vojakov a zakázal im opúšťať priestor hradu.

Iný text zvitkov nájdených na povale domu Olšovskovcov obsahuje pamflet Petra Šomodiho Juhása; pisateľ zvitkov ho pripojil k vlastným záznamom ako doplnok. Pamflet chce dôrazne vyvrátiť rozsiahle pasáže s buričským obsahom v istom (nemenovanom) rukopise a ako taký z bodu na bod pripája k menám tézy rozvratných pisárikov, ktorí sa skrývajú sa za pseudonymy, posmieva sa nadnesenému štýlu, poukazuje na prázdnotu pojmu lásky k vlasti a na jeho ideovú škodlivosť. Robí to s odvážnym rozmachom, sarkastickým nadšením a nezastieraným sebedomím. Dnes (čiže v prvej polovici 18. storočia – pozn. rozprávača), podčiarkuje Peter Šomodi Juhás, láska k vlasti sa najčistejšie prejavuje v oddanosti kráľovi a v chlapčenskej príchylnosti, od týchto vlastností sa doslova nedá oddeliť. Naproti tomu rušitelia kráľovej autority – pozri Rákóciho a jeho bandu – už dávno poklesli na pohanských tureckých žoldnierov. Či treba viac dôkazov?!

(Dajme tomu, že treba! – Pozn. rozprávača.)

Estiví buriči, len aby si vyslúžili almužnu chleboďarcov, predstavujú trpké desaťročia tureckej poroby ako rajský stav, počas ktorého za takpovediac ojedinelé prechmaty (ak sa vôbec vyskytli) boli zodpovední iba niekoľkí prihorliví jednotlivci. Zároveň – podľa dobrej uhorskej obyčaje – nešťítia sa ponižovať

kresťanských víťazov kráľa Leopolda a opísať ich ako tlupu pomstivcov, pričom v hojnom počte boli medzi nimi aj Uhri, vlastenci s čistým srdcom. Hľa, zvolal autor pamfletu, kam vedie hrubé a tendenčné falšovanie histórie! (Aj my sa zúčastňujeme na jeho zvolaní a či z neho prameniacej obave, prirodzene, nezabúdajúc na určitú národnú výchovnú úlohu, dobročinné poslanie a charakter cizelujúcu funkciu falšovania dejín. Keďže v duchu sme blahoželali autorovi, zahĺbime sa ešte väčšmi do štúdia jeho diela.)

Autor pamfletu sa hanblivo priznáva, že viac rokov sám žil medzi Turkami, môže teda dosvedčiť, že Turci nie sú ľudské plemeno. Napríklad beg Mustafa, ktorý za tureckých čias bol vojenským náčelníkom mesta, cez najsvätejšie kresťanské sviatky zbíjal a lúpil ako diviak. Panny a mladé ženy zasa... hm, hm... slovom, dal odviecť do hradu a tam... nuž, pisateľ pamfletu poznamenáva, že podľa výpovede jednej zhanobenej panny begov vtáčik (pamfletistov výraz – pozn. rozprávača) bolo čosi končiace sa kosteným hrotom ako kel diviaka. (Rozprávač mimochodom poznamenáva, že ešte aj dnes, najmä za tuhých zím, z neďalekých lesov zavše zabľúdi do mesta diviak a ľudovo sa tu nazýva turecká sviňa. Podľa rozprávačovho vedomia iba v jeho rodnom meste, a nikde inde v maďarskej jazykovej oblasti.)

Rozprávač bol ešte malý chlapec, keď sa raz opýtal otca:

- Otec, je to pravda, že diviak je turecká sviňa?
- Veru, je to tak.
- Prečo?
- Keď budeš dospelý, dozvieš sa.
- Povieš mi to?
- Ja nie.
- Prečo?

- Lebo ešte aj potom budeš mojím synom.
- Ja teda nikdy nebudem dospelý?
- Nikdy, chlapče.

4

Nuž, o čom sa Peter Somodi Juhás z cudnosti nerozpisuje, rozvádza jedna z najkrajších zhanobených panien, istá Barbora Kenézová, ktorá vo svojom denníku s odporom referuje o tom, že begovo pohansky škaredé a pehavé telo je od hlavy po päty pokryté červenými chlpmi, ba i dlane a chodidlá má chlpaté ako opica. Slávny viedenský prírodovedec Alfréd Höhnel si teda nevycucal z prsta predpoklad, podľa ktorého Turci sú iba sprostredkovane božimi tvormi a vlastne sa odrodili od opíc. Početní cestovatelia zo západnej Európy (napospol sami vierohodní gentlemani bez výhrad), ktorí preputovali ríšu tureckého sultána, jednomyselne potvrdzujú hypotézu viedenského vedca. Vo svojich cestovných zápiskoch s odporom civilizovaného človeka vyššieho stavu referujú o tom, že najmä v južných provinciách ríše panujú sodomské pomery. Opice bývajú so svojimi gazdami v jednej kutici, ukladajú sa s nimi na noc v jednej miestnosti, na mnohých miestach si dokonale osvojili posunky a gestá svojich gazdov a dakde rozumejú aj ich reči. Ozaj, čo ešte možno k tomu dodať? Azda len tolko, že zradcovia obviňujúci kráľa, zabudli, zdá sa, že beg Mustafa dal povraždiť celé masy statočných mešťanov, ktorí ukryli svoje dcéry a manželky pred jeho zbesnenými tlupami, ba dal zavraždiť aj tých, ktorých na nešťastie Boh požehnal potomkami mužského pohlavia. (Tých zasa preto!) Anonymní ohovárači bez zábran

(dnes by sme skôr povedali: na plné ústa – pozn. rozprávača) obviňujú z týchto zločinov hrdinov kráľa Leopolda, akoby tým chceli potvrdiť, že sami zapadli do najsmradľavejšieho bahna cynizmu.

Keďže rozprávač nie je historik, nemôže overiť hodnovernosť zápisiek na zvitkoch a zdrží sa ich komentovať. Nepochybne bude preňho vďačným čítaním rozsiahly odsek o príchode kresťanov, ako aj hýrivý opis prejavu vďaky za oslobodenie a pohostinstvo. Mesto očistené od tureckých hôrd sa celé mesiace vznášalo v eufórii vnútornej slobody. Zákonný poriadok vystriedal hrôzovládu pohanov, vyhnali kolaborantov s Turkami, hoci sa pratali aj sami z oprávnenej obavy pred hnevom ľudu. V ten deň si zhanobené panny a mladé ženy obliekli biele šaty a trhovisko obsypali červenými ružami. Pisateľ zvitkov (presnejšie: tentoraz Peter Somodi Juhás) sa znova odvoláva na denník Barbory Kenézovej. Vstup slávneho rakúsko-španielsko-uhorského vojska do mesta sledovala mnoho trpiaca panna z okna otcovho domu. Aj ona si obliekla biele šaty tak ako ostatné mladé meštianky a predtým sa pričinila o výzdobu trhoviska. Teraz kývala z obloka bielou vreckovkou a symbolicky hodila červenú ružu pred plukovníkovho koňa na čele cisárskej armády. Kone sa miestami po kolená brodili v záplave ruží. Vlažný juhovýchodný vietor sa zaprel do opojnej vône ruží a zavial ju smerom do Viedne. Viedenský ľud sa vyhrnul do ulíc a tri dni sa veselil na počesť svetového víťazstva, ktoré uvoľnilo cestu cisárskym jednotkám až do Budína. Keď žoldnieri s tvrdými srdcami videli dojímavé úprimné privítanie, všetci ronili slzy a podaktorí prisahali, že keby mali tri životy, dva by boli obetovali za spásu verného a vďačného ľudu Uhorska. Kráľ Leopold daroval hladujúcejmu mestu päťsto vozov chleba, niekoľko tisíc kusov jatočného dobytku, hydiny a tonu rýb. „Nech je tento deň pamätný aj o tisíc

rokov, nech hlása nekonečnú lásku jeho cisárskej a kráľovskej výsosti k milému uhorskému ľudu.“ Neskôr vyslanci snemu mesto s nemalou závišťou nazvali hodovným mestom. Jedného dňa ta pricestoval z Viedne aj prefikáný a pochybovačný holandský veľvyslanec. Ďalšie sa dozvedáme z jeho spomienok.

Peter Somodi Juhás cituje dlhé úryvky zo spisu holandského veľvyslanca. Len čo veľvyslanec opustil Prešporok (Pressburg), bol svedkom smutného pohľadu. Vypálené dediny, v priekopách hnijúce mŕtvolky a mrciny, všade navôkol zatúlané kone. Bieda a zlé cesty. Bandy lúpežníkov a hladujúci sedliaci. Ale keď dorazil do mesta, akoby bol vstúpil na územie iného štátu. Opitý cisársky dôstojník mu vysvetlil, že teraz je to krajina slobody. Starosta so zamastenou tvárou vítal na radnici veľvyslanca so štvrtkou husaciny v ruke. Iný úradník zatiaľ stučnel až tak, že sa mu na tvári strácali uši aj nos a oči mal ako dve čerešňové kôstky.

Rozprávač nedávno preskúmal jeden z textov s rozvratným obsahom, ktoré sa spomínajú vo zvitkoch. Pamflet napísal istý Alexander P., kalvínsky kňaz. Alexander P. plynne hovoril po turecky aj po nemecky. Musíme poznať tieto jazyky, pripomína, istotne sa predsa môže stať, že naša úbohá vlasť bude ešte dlho vydaná samovôli raz jedného, raz druhého cisára. Alexander P. mal dvadsaťštyri rokov, keď vstúpil do radov Tökölyho kurucov, a za druhej tureckej okupácie vtiahol do mesta na čele ich odvážnej jednotky. Zákonný poriadok konečne vystriedal cisársku a jezuitskú hrôzovládu, píše, vyhнали paktujúcich s Nemcami, hoci sa pratali aj sami z oprávnenej obavy pred hnevom ľudu. V ten deň si zhanobené panny a mladé ženy obliekli biele šaty a trhovisko obsypali červenými ružami. Alexander P. sa odvoláva na denník

Barbory Kenézovej. Vstup slávneho tureckého a kuruckého vojska do mesta sledovala mnohotrpiaca panna z okna otcovho domu. Aj ona si obliekla biele šaty tak ako ostatné mladé mešťianky a predtým sa pričiniła o výzdobu trhoviska. Teraz kývala z obloka bielou vreckovkou a symbolicky hodila červenú ružu pred koňa Alexandra P. na čele kuruckých jednotiek. Kone sa miestami po kolená brodili v záplave ruží. Chladný severozápadný vietor sa zaprel do opojnej vône ruží a zavial ju smerom do Istanbulu. Istanbulský ľud sa vyhrnul do ulíc a tri dni sa veselil na počesť svetového víťazstva, ktoré uvoľnilo cestu sultánovým vojskám až do Viedne. Keď zúriví janičiari videli dojímavé úprimné privítanie, ronili slzy a podaktorí prisahali, že keby boli mali tri životy, dva by boli obetovali za spásu verného a vďačného ľudu Uhorska. Sultán daroval hladujúcemu mestu päťsto vozov chleba, niekoľko tisíc kusov jatočného dobytká, hydiny a tonu morských rýb. „Nech je tento deň pamätný aj o tisíc rokov, nech hlása sultánovu nekonečnú lásku k milému uhorskému ľudu.“

Podľa referátu Petra Somodiho Juhása holandský veľvyslanec strávil v meste šesťnásť dní a vrátil sa stadiaľ do Viedne chorý, ale ťažší o šesťnásť kíľ, lebo vo dne v noci ho krmili a napájali. Na druhý deň sa vzdal svojho úradu a zakrátko odcestoval domov do Utrechtu. Žil ešte dva roky s ťažkými poruchami obličiek a žľzníka, mesiac pred smrťou ochrnil na pol tela. Medzitým spísal prvú knihu svojich spomienok. V nej rozvláčne opisuje približne na päťdesiatich stranách skúsenosti získané v rozprávačovom rodnom meste. Opisuje, koľko kíľ husacej pečienky za niekoľko letných dní pojedli senátori, ktorí sa kedysi tešili všeobecnej úcte, ako za jasného dňa opití ležali na dlažbe ulíc a v priekopách, ako sa štíhle

dospievajúce dievčence rozkysli od sústavného prejedania. Kolko je tých, ktorým srdce nevydržalo tie hrozné skúšky pozemského raja, a ako v dôsledku lukulských hrôzohodov životaschopní mladí hrdinovia stratili svoju mužnosť – mnohí azda navždy. Možno, píše, že dakto zo žartu zamiešal do časti jedla i jed.

5

Žiaľ, rozprávač si nemôže dovoliť poslať bezo zvyšku správu Petra Somodiho Juhása do ríše fantázie, hoci nechcel zovšeobecňovať. Ale nemôže to byť náhoda, že v rozprávačovom rodnom meste sa odreagujú žranicami, nech sa v krajine stane čokoľvek (a to tým väčšmi, čím má udalosť väčší význam). Rituálna žranica ako jedna z hybných síl mesta je nezanedbateľné hľadisko a do istej miery dodatočne overuje údaje obsiahnuté v správe Petra Somodiho Juhása. Je nepochybné, že cisárovi (sultánovi) dary zniesli na mesto akúsi historickú kliatbu. Rozprávač si veľmi dobre spomína, že len čo sa v nedávnej minulosti medzinárodná situácia ocitla v kríze, zakaždým sa po celom meste konali kniežacie hostiny, ba i dojčence vypili viac mlieka ako po iné všedné dni. Pamiatka nedávnych historických katakliziem je spravidla navoňaná nerozlučnou spomienkou na báječné korenené jedlá; pach pušného prachu a vôňa korenia sa svorne mieša aj v rozpomienkach rozprávačových rodičov. Je fakt, že novoveké dejiny mesta sa nedajú oddeliť od neslýchaného bujarého nadšenia a že v jeho prvých zhubných dňoch ochorel na cirhózu pečene známy európsky diplomat a pisateľ memoárov.

Od tejto symbolickej pripomienky nespútanej žranice sa ničím nelíši rituál poľovačky na zajace v Ulici strážneho vrchu. Aspoň sčasti je nepochybne taká. Pravdaže, poľovačky v Ulici strážneho kopca nemajú nič spoločné s pravými lovmi na zajace, ibaže zostala stará vášeň a prastaré pravidlá rituálu. A, prirodzene, miesto a čas: posledná novembrová nedeľa. Pravidlá sú teda staré, zmenil sa iba kostým. Ide o nádhernú dialektiku tradície a módy, ktorú rozprávač pozná znútra, lebo ho do rituálu zasvätili, keď mal ešte len šesťnásť rokov.

V poslednú novembrovú nedeľu je do Ulice strážneho vrchu zákaz vjazdu už od skorého popoludnia. Horné vyústenie ulice uzavrú pod zámenkou opravy dlažby, a hoci aj vrchnosť dobre vie, že nejde o nič podobné, zažmúri nad tým oči, vraviac, že je to nevinná hra. Poľovačka na zajace v Ulici strážneho vrchu je stará tradícia. Na trhovisku, v krčmách a v kostoloch sa potom rýchlo šíri zvesť: „Opravujú dlažbu v Ulici strážneho vrchu.“ Je to akýsi signál. Ešte nikdy sa nepodarilo vypátrať, kto vpašuje na roh Ulice strážneho vrchu značku „Zákaz vjazdu“. Podstatné je, že je tam. Raz je tam, a vtedy v starcoch aj v deťoch, v riaditeľoch škôl aj v hotelových vrátnikoch, v gymnazistoch aj v učňoch, skrátka v každom, kto má v sebe mužskú krv, prebúdza sa pradávny poľovnícky pud. Prirodzene, všetci sa predsa nemôžu zúčastniť na poľovačke. Ulica strážneho vrchu je dlhá stopäťdesiat metrov a ani brokovník nie je dostatok. Aj tu, ako všade inde, dobre obídu protekcionári a horlivci. Pravda, báječná zábava je už roky výsadou iba niekoľkých rodín, ostatní môžu nanajvýš ňuchať pušný prach. Zbrane rozdeľujú v hostinci na Ulici strážneho vrchu číslo šesť. Vo všedné dni navštevujú krčmu

pováčšine uhliari, zamestnanci technických služieb a starnúce pouličné dievky. V ten deň je však v nej veľká tlačnica, hoci sa nečapuje alkohol a možno si objednať iba nealkoholické nápoje a kávu. Zákaz podávať alkohol trvá do polnoci. Pušky opatruje krčmár v štyroch debnách so železným kovaním a rozdáva ich popoludní medzi tretou a pol štvrtou. Potom všetci zaujmú svoje miesta. Keď sadne súmrak, zo všetkých oblokov na ulici trčia namierené hlavne pušiek, a komu sa neujde miesto v dome, uchýli sa pod bránu. Podľa starých pravidiel z pušiek možno strieľať iba dohora pod štyridsaťpäťstupňovým uhlom, akoby naozaj poľovali na divé kačice alebo na netopiere. Ale žarty nabok! Nie je rozhodujúce, že poľujeme na pomyselné zajace, ale dôležitý je istý kulticko-symbolický význam poľovačky, jej poslanie zocelujúce charakter človeka a následná hlboká katarzia i vnútorná očista. Ulica strážneho vrchu a jej okolie tvoria starú časť mesta, chatrné domčúriky kedysi postavili v tesnej blízkosti mestského jadra. Dolný koniec ulice ešte aj dnes vyúsťuje do orníc. Mesto sa nerozrastá týmto, ale južným a západným smerom, civilizácia tu ešte nič nepoznačila. Pred niekoľkými storočiami, po desaťročiach tureckého plienenia a potýčok kurucov s labancami, zajace sa na okolí rozmnožili tak, že s príchodom jesene vyčíňali v meste, pustošili ovocné stromy, zaútočili na deti a zavše spôsobili v meste viac škody ako historické pohromy. Ba čo viac, kým proti nim bolo obyvateľstvo čoraz otužilejšie a tí šikovnejší, čo oslnivými trikmi obracali kabáty, dajako ich aj prežili, pred týmto neobyčajným prírodným živlom boli bezmocní. Poľné zajace vnikli do mesta cez Ulicu strážneho vrchu, tam teda začali najprv na ne poľovať, a predstavitelia mestskej vrchnosti a hasiči zavše sami nevedeli, čo je dôležitejšie, či kynožiť hľadavce, alebo na druhom konci mesta

prenasledovať lúpežných labancov. Milá anekdota sa zachovala o tom, že v roku 1704 cisársky generál Heister a kurucký veliteľ Ocskay svorne bojovali proti spoločnému nepriateľovi, ktorý práve obsadil mesto, a len potom sa stretli v priamom boji pred hradnými palisádami. Prirodzene, anekdota je iba anekdota a rozprávačovi je vzdialený zámer znevažovať kolesá dejín, sám sa predsa ľahko môže ocitnúť medzi nimi.

Ale zážitok zo zasvätenia bol pre rozprávača nepochybne otrasom na celý život. Keď ho cesta zavedie do blízkosti Ulice strážneho vrchu, zakaždým cíti na ruke chladnú pažbu pušky a na ohnutom ukazováku kohútik. So zadržaným dychom čaká na strašný výbuch, ktorý vyrazí dieru do noci. Potom okolo polnoci podávajú zajačí perkelt a nik sa nepozastaví nad tým, že ide napospol o zajace kúpené v obchode. Zaslúžili si ich. Je naozaj čudné, že si to myslia, ale je to tak. Zátky pukocú, červené víno steká na obrusy a dobrá nálada zakrátko dosiahne vrchol. Ľudia za stolmi rozprávajú vojnové historky, hovoria o dobrodružných útekoch a odvážnych útokoch. Zajačinu kúpenú v obchode jedia s odvahou pohrdajúcou smrťou a vyplývajú broky po miestnosti. Bitka je rozhodnutá. Všetko zostane po starom. Pán Sabó, ktorý trvá na zajačom chrbte, pretože – ktovieprečo – požíva osobitné výsady, zakrátko si ľahne do postele Matildy K., plesne ju po zadku a spýta sa:

– Dáme sa do toho, Matildka?

Na podnet pána Matušku časť spoločnosti sa premiesti do krčmy, kde sa však neprepadne už ani špendlík. Odovzdá svoju pušku a ako áno, ako nie, už reční na stole.

7

Aj pisateľ zvitkov nájdených v dome Olšovskovcov si spomína inakšie a zdanlivo sa vystríha zaujať nejaké stanovisko. Koniec koncov nie je na tom nič výnimočné. Kolko prameňov, tolko hľadísk. Čo na každom kroku máte rozprávača, je nezanedbateľná okolnosť, že medzi rozličnými rovinami chýbajú styčné body, akoby všetci boli písali iný príbeh, a nie ten istý vždy inakšie. Pravda, pisateľ zvitkov sa zapodieva výlučne životným príbehom Ambra Boroša. Bez mýtov a legiend, ale našťastie aj bez anekdotizovania, priam ľahostajne, či presnejšie: raz takmer s nenávisťou, raz s láskou. Ťažko posúdiť, či s ním sympatizuje, alebo ním hlboko pohŕda. Rozprávač si jednako len utvorí presvedčenie, že pisateľ zvitkov neprotirečí sťažnostiam formulovaným v pamfletoch a napospol všetky citované diela obsahujú nejakú aktuálnu (opäť vnútorný hlas: azda nie platnú večne) pravdu a v skutočnosti jedna pravda nevyvracia druhú, ale ju znásobuje.

8

Je pravda, že Ambro Boroš vydá dcéru tureckému begovi. Zároveň pomáha utečencom. Turci nemajú ani tušenia, že pod mestom sa vinie sústava chodieb a jeden z vedľajších vchodov je v pivnici Ambra Boroša. Ale je zvláštne, že Boroš ide poruke každému, kto je odkázaný na jeho pomoc, iba vlastnej dcére nepomôže ujsť. Rozprávač však môže hádať. Prečo nie svojej dcére? Dcéra je predsa dcéra. Prečo vždy cudzím? Prečo tým, čo možno ešte včera boli jeho tajnými nepriateľmi? Cynik? Hrdina? Fanatický ľudomil?

Kto je tento starosta? Jedno je isté: nie je pomätený na mysl. Lenže kto to môže naisto tvrdiť po odstupe tristo rokov? Pisateľ zvitkov zanecháva rozprávačovi málo oporných bodov. Sústreďuje sa na opis udalostí. Opisuje tajné úteky, návštevy bega Mustafa u starostu, výjavy zo spálne. Beg Mustafa sa vystatuje, že starosta je jeho najspolahlivejším človekom. Ale možno práve to je cieľ. Obetovať všetko: statočnosť, vieru, národnosť, prejsť na druhú stranu, a pritom zachraňovať, čo sa ešte zachrániť dá. (Vnútorný hlas: Na to treba mať guráž, kamarát!) Starostovi sa podarilo odvrátiť od seba aj tieň podozrenia, ale je veľmi otázne, či nezašiel príďaleko, či táto dvojaká hra nemá aj iný, hlbšie skrytý cieľ. Na tieto otázky sa nedá odpovedať. Iba jediný dodatok, ktorý vyvracia všetky logické konštrukcie a špekulácie: keď Rakúšania obklúčia mesto a ich vstup do mesta je iba otázkou hodín, beg Mustafa sa vyvaľuje v posteli starostovej dcéry. Pre Boroša nadišla chvíľa zúčtovania. Ale namiesto toho, aby svojho hosťa otrávil, navrhne, že mu pomôže ujsť z mesta. Odvedie bega do pivnice, tam mu odovzdá plán sústavy chodieb, ktorý ukrýval v byte vo vankúši. Turecký vezír otáľa, prisľúbi, že porozmýšľa o návrhu, a keď sa rozhodne ujsť, vráti sa o pol druhu či dve hodiny.

Uplynie hodina, aj druhá, rozvidní sa. Ráno Rakúšania zaútočia na mesto a o dva dni obsadia aj hrad. Ambro Boroš víta rakúskeho generála pred radnicou a symbolicky mu odovzdá kľúče od mesta. Večer ho zatknú, ale na druhý deň napoludnie prepustia. O niekoľko hodín je mŕtvy. Konštatujú, že smrť spôsobil infarkt. Cisárske vojská uzavrujú východy z mesta. Niekdajší utečenci, ktorí za svoj život môžu ďakovať starostovi, hromadne sa vracajú domov. Pod mestskou bránou každý dostane od veliteľa stráže lístok, ktorým neskôr môže preukázať svoju lojalitu. Ich nepopravlia.

Popraví iba tých, čo zostali v meste, či vlastne tých, čo už mali dvadsať rokov a ešte im neminulo šesťdesiat. Hromadné vraždenie sa odohráva na hradnom nádvorí s vylúčením verejnosti. Chlapov vešajú, ženy vrhajú do jamy hlbokej päťdesiat metrov zvanej Krváva studňa. O niekoľko mesiacov neskôr privedú do mesta dvesto (podľa iných prameňov päťsto) bavorských kolonistov, ktorí ihneď získavajú výsady. Pisateľ zvitkov poznamenáva, že neskôr mnohí spomedzi nich prešli ku kurucom. Ostatní zutekali, ale po roku sa vrátili do mesta a dnes všetci zastávajú dôležité funkcie.

Pisateľ zvitkov nezabúda upozorniť svojho čitateľa: teraz je konečne mier a beda tomu, kto sa ho odváži narušiť.

9

Rozprávač ponajprv zazrie obhorené múry kalvínskeho kostola, vychladnuté kamene, nezastrešenú loď, kde sviští vietor a padá sneh, ako aj mesiac usadený na vrchole zvonice. Bezdomovcov, ktorých časť pohltil močiar. Počuje výskot a kroky bosých na ušliapanom snehu. Vo sne sa stretáva s mužom v kožuchu; fajčí cigaru, vietor mu z nej vyšklbáva iskry. V meste volajú tohto muža Bludár a vie sa o ňom, že býva dakde pri cintoríne. Na Dušičky sa ukrýva medzi zrúcaninami kaplnky na Kalvárii; v ten deň spravidla vytrvalo a výdatne prší, vietor píska medzi holými ruinami. Pusté, neútulné temeno vrchu je nehostinné, akoby ani nebolo jestvovalo a bolo iba výplodom rozprávačovej predstavivosti v daktorej skleslej chvíli; je pochmúrne ako tmavá reprodukcia olejomalby. Sivé metrákové balvany v daždi očerneli a každý rok klesajú o piad hlbšie do zeme. V pravici drží muž v kožuchu napoly vyfajčenú

cigaru, v druhej ruke dáždňnik s nalakovanou hnedou rúčkou. Po rebrách dáždňnika stekajú dažďové kvapky a padajú na mužove bezfarebné topánky zbrázdené záhybmi. Bludár sa rozhliada spoza dvoch tenkých stĺpov cimburia kaplnky. Čaká na západ slnka, ktoré akoby krúžilo od rána medzi nízko letiacimi oblakmi. Je pološero ako za okienkami so stiahnutými roletami v úzkej remeselníckej uličke odsúdenej na asanáciu, kde zub času v kútoch dielni nahlodáva kladivá, zveráky, kliešte; v daždi sa dajú iba tušiť obrysy cigánskych kutíc v doline a obďaleč nezdolatelne vysoké ohrady židovského cintorína. Bludár čaká, kým sa zvečerí. Odváža sa vyjsť, až keď na všetkých hroboch zažnú sviečky. Zaradom obchádza hroby a sfúkne plápolajúce sviečky. Rúčkou dáždňnika poklepe náhrobňiky, preskúma hrdzavejúce zámky, napravi zošmyknuté vence na čerstvých hroboch. Dvesto rokov po smrti sa ho nebojí nikto, všetci sa iba domýšľajú, kto to vlastne môže byť.

10

Otázka je neriešiteľná. Podľa svedectva zvitkov nájdených na pôjde domu Olšavkocov pred dvesto rokmi bolo mesto, povestné svojimi podpaľáčmi, iba typickou dolnozemskou dedinou. Starý kalvínsky kostol stojí na vzdialenosti ulice od hradných múrov na mieste bývalého piaristického gymnázia. Na kostolnej veži sa vystatuje pyšný kohút, krk otáča k východu slnka, kde od tureckých čias aj na pestovanie viniča vhodné stráne kopcov zarástli agátmi. Tri veduty v prílohe zvitkov ponúkajú obraz o meste zo západu, severu a z východu. Každý druhý dom má ešte slamenú strechu a na južnej strane ešte vidieť aj močiar s bezodným

bahnom a exotickým vtáctvom. Čas po dvesto rokoch sa zmiloval iba nad hradnými ruinami.

Tri veduty sú plastické a sú takmer verným obrazom skutočnosti, ale tvorca ich signoval iba vročením. Potom je isté, že tvorca vedút napísal aj text na zvitkoch, pravdepodobne na pokyn cisárskeho dvora, a tento tvorca možno bol potulný študent s veselou myslou. Lebo kohútovi prikreslil na nohu paradne ostrohy a namiesto hrebienka zasa velikánsky chochol ako rozvinutý vejár, takže vták na veži je zároveň aj strašidelný, aj komický. Ale akiste by bolo zveličením podľa toho usudzovať o tvorcovom tušení, že zakrátko vypukne občianska vojna a v nej kalvínsky kostol ľahne popolom.

Cestovateľ prichádzajúci z iných končín sveta by bol zhrozený, a keby bol bohabojný a sústrastne by prešiel mestskou bránou, všade by bol narazil na stopy po skaze. Pritom podmanené a vydrancované mesto už celé desaťročia vychutnáva radosti mierového života. Po toľkom krvavom kúpeli je však tento mier klamlivý. Skaza je všeobecná. Obyvatelia dostali čemer od potokov krvi, sú takí očemerení, že stovky potkanov, ktoré bašujú vôkol ich bydlísk, nechávajú na pokoji, ba čo viac, po biednych desaťročiach jarma k nim aj prechovávajú úctu – pre mäso. V roku 1739 tu ešte aj zo zeme sálal pach krvi. Nestori sa ešte pamätajú na krátku, ale o to krvavejšiu porobu, rovnako spomínajú na hrôzovládu rakúsko-španielskych vojakov a na ich rabovačky. Aj hrad akoby bol iba včera vyhodil do povetria neznámy kuruc generála Jána Bojána. Pritom odvtedy minulo dvadsaťdeväť rokov. Ešte aj po takom dlhom čase stúpa dym zo zavalených pivníc ako z dákej studne, na ktorej dne je brána do pekla. Vravia, že ak nie voda alebo močarina, potom oheň jedného dňa zachvátí mesto. Ale tento deň už mešká dvestoštyridsať rokov.

Po vyše dvesto tridsiatich rokoch rozprávač na dvanástom poschodí vežiaka stredoeurópskeho štandardu opeká hrianky na plynovom variči, varí vodu na čaj a myslí na bojisko, kde nie sú mŕtvolý. Namiesto nich tam stoja vežiaky, fádne, monotónne bloky činžiakov, asfaltová cesta, neónové svetlo a podobný skromný stredoeurópsky komfort. Rozprávačovi by bolo stačilo aj menej. Lenže tak ako ostatní, aj on už privykol, že spoločnosť sa oňho stará a rozhoduje o ňom, poskytne mu radový činžiak, plynový sporák, vybetónovanú cestu, diaľkové kúrenie, morálku a sny. Obkolesuje ho neviditeľným kordónom a v ňom akoby bol slobodný. Aj preto majú zvitky s tromi vedutami neoceniteľnú hodnotu. Zobrazujú mesto, ktoré už nejestvuje. Namiesto neho postavili činžové domy a do nich sa nasťahovali nájomníci. Prišli s huriavkom, zato doživotne. Rozprávač znepokojene sleduje, ako sa sám mení na nájomníka, hoci sa ubezpečuje, že zatiaľ je imúnny. Rozlieva čaj, rozotrie strúčik cesnaku na zhnednutý chlieb, na jeho drsný povrch, chuť striedky chleba presiaknutej masťou mu spôsobuje detinskú radosť, lebo mu pripomína niečo, čo môže byť už len predmetom nostalgie. V kuchyni bzučí mucha, znova a znova, zakaždým naráža na okno šľahané dažďom. Hľadá škáru. Z izby počuť chrapot rozprávačovho otca. Ten nikdy nebude nájomníkom, ani jeho matka. Fyzicky aj oni žijú uprostred zóny radových činžiakov, ale dušou sú dakde vo vzdialenom, dávno minulom svete, alebo už ani tam nie. Rozprávač sa s hanbou priznáva, že teraz im závidí. Prijímajú pohodlie, ale nezanecháva na nich nijakú stopu. No rodinný erb vzbudzuje rešpekt. Visí na stene nad televízorom kúpeným na splátky. Sugeruje nepretržitost.

Alebo už len jeho úpadok. Narcistický, sebauspokojivý úškľabok kruhu uzavretého do seba. Je príznačné, že rozprávačov otec dobre hovorí po nemecky a po latinsky, obstojne po francúzsky, ale keď musí niečo povedať po slovensky, iba jachce. On spojil do akéhosi perverzného vzťahu zemiansky erb ošľahaný víchrami a moderný spotrebný výrobok tak, že mimovoľne (alebo nie?) dal im miesto vedľa seba. Takto celá kompozícia vyzerá, akoby to bola karikatúra surrealistického umelca, sebaparódia, ale, žiaľ, nie je ňou. Hoci nie je povstalec, a tým menej opozičník. Práve preto sa nemôže stať ani martýrom. V istom zmysle má tam voľný vstup, hoci nie je politicky organizovaný; celé mesto vie o ňom, že nepolitizuje. Šípáci sú len jeho kamaráti. Taká malomestská kaviarenská spoločnosť, ktorú nutká kašľať potuchnuté povetrie, celé prostredie kasína. Tí „mladí“. Fried, starosta, istý advokát Somoďvári a ďalší, asi piati alebo šiesti. Zvonka je šípácky dom zámožná vila s priestrannými izbami, s veľkými oknami a s rozľahlou záhradou. Mohol v ňom byť hoc aj penzión pre vyberaných hostí, s premrštenými cenami za prvotriedne zaopatrenie a služby. Rozprávačov otec prepašuje do domu benzín vo fľaši od pálenky. Hrdlo fľaše mu vykúka z vrecka, „ostrý“ mládenec na stráži pri vchode túžobne vypliešťa oči na zátku. Je suchý zimný večer. Sovietske vojská sú na skok od mesta, kdesi na východnej strane Ipla. Kto drží s Nemcami, už sa pobalil. Fried je triezvy, aj on pokladá rozpad za nevyhnutný. Všeobecne sú všetci veľmi „triezvi“. Pre kresťanov ateisti, pre mešťanov bohémi, pre umelcov života babráci, pre šípákov diletanti. Do absurdnosti posunutá triezvosť luciferov v hnedých košeliach, rozprávačov otec je medzi nimi rojkom. Prechádza sa sem i tam po meste s fľašou od pálenky. Blázon. Nevinný rojko, ktorý je popritom uzrozmenný, že jeho čas nikdy nenadíde, dejiny môžu

nabrať akýkoľvek kurz. Ale aspoň sa vie posmievať sám sebe. A keďže sebauvážnosť sa v tomto meste pokladá za vierolomnosť, nikto ho neberie vážne. Lenže on si aj o tom myslí svoje. Autorita je absolútna alebo nijaká, hovorí, ale aj jedno, aj druhé je nanič. Vôbec ho neberú vážne, keď polieva koberec benzínom, Fried len pohodí kývne rukou; už aj tento, vzdychne si, hoci nebol ani na fronte. A ďalej mastia karty: hrajú na dolníka. Izbu v momente zachvátia plamene. Kartári takmer zázrakom vyviaznu z ohňa s menšími popáleninami. Rozprávačovho otca ihneď zatknú. Iba Friedovi môže ďakovať, že ho na mieste nezastreli. Starosta ho dá eskortovať do svojho bytu a ešte v ten deň rozchýri o ňom, že ušiel. Nikto nemyslí na to, že Fried ho nebudaj skrýva, je predsa horlivý šipák. Fried však bol spolužiakom na gymnáziu a starým kamarátom rozprávačovho otca. Z toho vyplýva dvojaký záver. Po prvé: keďže Fried vie, že je všetko stratené, a opustiť mesto nemá v úmysle, skrýva „opozičníka“, čo preňho bude znamenať dobrý bod. Po druhé: priateľstvo uprednostňuje pred politickým presvedčením. Ale aj tieto rukolapné závery o niekoľko dní neskôr výstrel z revolvera pošle na druhý svet. Oba skutky (najprv starosta zachráni rozprávačovho otca a potom spácha samovraždu) sú rovnako nezmyselné; oba sa vzájomne osvetľujú, pričom prvý skutok nevysvetľuje druhý a naopak. Oba spolu by poukazovali na čosi celkom iné, keby jestvovali dôkazy. Je teda takmer celkom jedno, kto spomedzi nich je hnedokošeliar. Preto si obaja rozumejú napriek udalosti v šipáckom dome. Fried pokladá rozprávačovho otca za blázna, a naopak, rozprávačov otec zasa starostu. Majú pred sebou ešte niekoľko dní života. Milostivá pani starostová čiže Valika im po večeroch recituje básne Andreja Adyho. Potom deň pred príchodom sovietskych vojsk zmizne, aj služobníctvo sa

vytratí z domu, zostanú v ňom len oni dvaja. (Pán starosta Fried však nie je richtár Ambro Boroš. Napokon – medzitým aj uplynulo takmer tristo rokov.) Celý deň hrajú šachy. Fried sa ovláda, navonok neprejaví nijaké známky vzrušenia, iba ak tým, že prehrá všetky tri partie. Na druhý deň okolo deviatej ráno vtiahnu do mesta sovietske vojská. Fried vstane od stola, povie, že musí vyjsť, a rozprávačov otec, hoci si neuvedomuje, čo robí, priloží si ruky na uši. V momente výstrelu spadne zo stola pohár so sódou a rozbije sa. Ale ani toto nie je symbolické. Nanajvýš výnimočné stotožnenie zákonitosti a náhody, trpká irónia, humor chvíle, ktorá raz navždy zmieša pohľad na rozliatu krv s pohľadom na rozliatu vodu.

12

Starý kalvínsky kostol vyhorí 9. septembra 1752. O udalosti sa zachovali hodnoverné údaje a rodinnú legendu pripomínajú aj na hodinách náboženstva. Všetci hovoria pravdu, a rozprávača neuvádza do pomykova, že všetci hovoria inak. Ba čo viac, táto okolnosť ho skôr podnecuje taktiež hovoriť inak, veď pravda zaväzuje aj jeho. Kostol v plameňoch je to, čo vidí: obraz namiesto hľadania príčiny. Dym vyráža poloblúkovými oknami plamene na strechu. Desivý praskot hrád: akoby boli lámali kosti v akustickej, veľikánskej krypte. Dusivý zápach dymu, vyšľahujúce jazyky plameňov. Nad zálahou ohňa sa neutrasiteľné týči zvonica, okenné škáry sa ponárajú do prázdna, a jednako akoby tento neochvejný pokoj mal byť mementom. Kalvínskeho farára Štefana Talóša zlikvidujú na ulici. Krváca z viacerých bodných rán nožom, a hoci nevládze urobiť ani krok, odpadne až po hodnej chvíli. Zdanlivo je to všet-

ko kvôli zvonu. V ten deň napoludnie majster Jakab, kostolník z katolíckeho kostola, vykričí po meste, že ukradli zvon. Ale bola to len iskra, ktorá zo starého nepriateľstva roznieť oheň. Anna, staršia dcéra kalvínskeho farára, ukryje sa pred pomstychtivým davom v kostole. Vtom dakto vykrikuje, aby ho podpálili, lebo kalvínsky kostol je predsieňou pekla. Isté pramene uvádzajú, že sám majster Jakab hádže cez kostolnú bránu prvú zapálenú fakľu. Ale vzhľadom na konečný výsledok to vlastne ani nie je podstatné. Príčiny a predpoklady sa samy takisto stanú korisťou ohňa, výsledok „pohlť“ cestu, ktorá vedie k nemu. Farárovu mladšiu dcéru, šestnásťročnú Rozáliu, vyzlečú donaha na dvore fary a potom ju priviažu k vozu zámočníckeho majstra Adama Richtera. Takto ju vlečú po hlavnej ulici. Keď voz dorazí ku kostolu, už je v plameňoch. Malá skupinka kalvínov sa stavia na odpor. Ale tak, ako je ich čin hrdinský, je aj nezmyselný. Kalvíni sú v meste v menšine a väčšina z nich ujde, kým sa nerozpúta peklo. Zvrat nastáva, keď povláčia mladé dievča: časť katolíkov sa pohoršene prizerá. Vášne skôr ochabujú, ako narastajú. Kým sprievod príde pred radnicu, zredne aj dav kriklúňov za vozom. Do srdca sa vkráda bezradnosť a možno aj štipka ľútosti. Ktosi podá spútanej dievčine šatku, aby si ňou zakryla podbrušie. V tej istej chvíli zabočí pred radnicu aj koč podžupana Imricha Lánga. Podžupan zbadá rozvrat, vystúpi z koča, stačí jediné jeho rázne slovo a dav sa rozpráchni, ale ešte predtým mu odovzdá dievčinu. Tento výjav nezachycuje veduta, nezmieňuje sa o ňom ani historický traktát. Tým väčšmi ho prikrášli ústna tradícia. Naozaj, vôbec nie je ťažké predstaviť si pietnosť slávnostnej chvíle, keď Imrich Láng prisahá, že vezme na zodpovednosť podpaľáčov, potresce vrahov kalvínskeho farára a adoptuje Rozáliu Talóšovú. Prirodzene, každý kladie dôraz na

iný detail. Rozprávačov starý otec na formality, rozprávačov otec skôr na číre fakty. Starý otec priveľmi zdôrazňuje pátos chvíle, sústavne spomína Imricha Lánga a rozprávač vtedy potajme vyhľadáva otcov pohľad. Podľa predstáv starého otca Imrich Láng vedie Rozáliu Talóšovú radničnými schodmi hore tak, že by to mohlo byť aj finále operety. Imrich Láng – povedané jeho slovami – „rozpráši“ dav, rušitelia pokoja sa už pri pohľade na jeho neohrozenú odvalu rozbehnú ako „zbití psi“; dym sa kúdoľí a pýr sadá, ale Imrichovi Lángovi stačí zdvihnúť pravicu a Prozreteľnosť zošle na mesto lejavicu. Rozprávačov otec však nie je ochotný vziať na vedomie lejak. V jeho očiach je Imrich Láng vypočítavý a pre-fikovaný politik, ktorému prípad posluži na to, aby z neho vytĺkol politický kapitál. O niekoľko rokov neskôr podžupan ožení svojho najstaršieho syna Ladislava s Rozáliou Talóšovou, ktorá medzitým prestúpila na katolícku vieru.

13

V meste aj dnes jestvujú iba dohady, či Bludár je Štefan Talóš, ktorého mŕtvola záhadne zmizla ešte v ten istý deň, alebo majster Jakab, ktorý sa akiste skrýval zo strachu pred podžupanovým hnevom. Na svadbe Ladislava Lánga a Rozálie Talóšovej sa však už zjaví tajomný stavec, vyriekne proroctvo, že mesto ešte neraz vyhorí a jeho obyvateľstvo čaká nesmierne utrpenie. Ako to už býva, trest potom postihne nevinných ľudí, ktorí sa ešte ani nenarodili a ktorých rodičia sú v tejto chvíli ešte ufúľané deti, ktoré sa váľajú sa v prachu. Vzápätí tieto slová vyvolajú pobúrenie, ale keďže proroctvo vyšlo zo starcových úst, zároveň sa nad nimi aj

zamýšľajú. Ale keď hajdúsi Ladislava Lána dostanú rozkaz chytiť starca, niet po ňom ani chýru, ani slychu.

Nikto nevie podať jeho osobný popis; dáky starec, pochabo opakujú všetci. Svadobčanov sa zmocňuje úľak. Prechádza aj na kone, zrazu len myknú kočom a rozbehnú sa, neupokojujú sa, až ďaleko za chotárom mesta, kdesi na okraji močarísk, kde sa poľná cesta stráca v trstine.

Vtedy sa začína povrávať, že Bludár je vlastne príznakom nešťastného kalvínskeho farára Štefana Talóša. Teraz sa hnevá na tých, čo uniesli jeho telesnú schránku, ale nezahrabali ju a nechali ju rozkladať sa na rozpálenom slnku. Iní však v starcovi spoznali majstra Jakaba, ktorý ktovieprečo, možno preto, lebo ho zhrýzalo vlastné svedomie, pod ťarchou pokánia zmenil svoj zovňajšok na nepoznanie. A tu sa rozprávač musí zmieniť o Čase, lebo ak je pravda, že by sa v priebehu niekoľkých rokov dakto mohol zmeniť na nepoznanie, potom tých niekoľko rokov je predsa len náramne dlhý čas. A veru môže sa stať, že inokedy uplynie celý ľudský vek, pričom vôbec nepostrehneme, ako plynie čas, a zavše sa za jediný deň všetko postaví na hlavu a nato prichádzajú epochálne zmeny. Zakrátko teda mesto rozkvitlo. Ožil obchod, odvodnili močariny. Vo všetkých smeroch veternej ružice postavili cesty, ktoré pripojili susedné dediny k oživenému krvnému obehu mesta. Svedkovia skazy kalvínskeho kostola zostarli a zomreli. Nové pokolenie, generácie synov a vnukov si jednako spomínali na udalosti ako priami svedkovia, hoci občiansku vojnu poznali už len z rozprávania. Takto čo bolo dávno, akoby sa bolo stalo iba včera, a čo sa stalo naozaj iba včera, bolo bezvýznamné, nehovorilo nič a zakrátko padlo do zabudnutia. Ešte vždy prežívali deň po krvavom dni. Že to bolo tak, v tom akiste mal prsty aj Bludár.

Jeho opakovaná prítomnosť v meste už nevzbudzovala paniku, ale nemohli mať z neho ani radosť, lebo jeho zjavenie malo nevypočítateľné následky a prinieslo mnoho malých mrzutostí. Napríklad roku 1840 na jarmoku, známom v celej župe, spôsobil veľkú galibu už tým, že sa poprechádzal medzi drevenými búdami a stánkami. V jeho šlapajach všetky bazaltové dlaždice povyskakovali zo zeme, v puškárovom stánku zaradom vystreľovali jednohlavňové i dvojhľavňové zbrane (úradnícki pisárici na radnici zaliezli pod stoly; mysleli si, že vypukla revolúcia), v pečienkarovej rajnici sa vztýčili jaternice a klobásy a oheň horel sprvoti slivkovomodrým, neskôr čokoládovohnedým plameňom. Husár z medovníkového koláča sa rozpadol na šesť častí, z mäkkej striedky koláča vyleteli tri ovady. Husi splašene gagotali a vyleteli na strechy domov a vrchovce stromov, stadiaľ ich museli zostreľovať. Ale Bludár nehladel vpravo ani vľavo, nevzal na vedomie zmätok, ktorý zapríčinil.

O podobných udalostiach referuje aj ročenka za rok 1858. V tom roku Bludár poctil svojou návštevou divadelné predstavenie, zasa len tak bez pozvania, nečakane. Hľadisko do prasknutia zaplnili menšie i väčšie notability, sprvoti nemali nijaké podozrenie, ani si nevšimli Bludára, tak ich zaujalo komediálne vystrájame peštianskeho súboru. Ale uprostred druhého dejstva nastal pohyb, najprv to bolo iba nervózne hniezdenie, ktoré vzápätí prerástlo v pohoršenú búrku nevôle. Všetci takmer naraz povyskakovali, načahovali sa za svojimi nohavicami a po dlážke akoby sa boli rozkotúľali plné vrecia mincí. Lenže neboli to peniaze, ale gombičky. Niekoľko mladíkov vybehlo na rýchlo pozbíjané, dosť hrboľaté javisko a neľútostne zmlátili hercov, ba aj riaditeľa, ktorý so zopätými rukami dokazoval, že sú nevinní. Iba Bludár sa tváril, akoby nič nebol videl. Keď zmätok dosiahol vrchol, celkom chladnokrv-

ne vytiahol svoje vreckové hodinky, odklopil veko, zakrátko nato vybral z vrecka cigaru a zapálil si.

14

Takto graciózne si vedel pripáliť cigaru iba sváko Soso, rozprávačov strýc. Rozprávač si ho mohol aj mylíť s Bludárom, lebo kam vkročil sváko Soso, tam nezostal kameň na kameni. Popritom si sváko počínal tak, akoby bol stelesnená nevinnosť. Vo veľkých úprimných očiach sa zračilo nahromadené nešťastie, hoci vždy v nich bolo aj dačo ako memento. Jeho zjav vyvolával raz lútosť, raz hnev, ale lútosť zanechávala v človeku akúsi trvalú nespokojnosť, možno preto, lebo aj sváko Soso – tak ako Bludár – v istom zmysle žil mimo času. V jeho obraze vždy zostala dáka nepriehľadná štrbina tenká ako vlas a teraz, keď je už mŕtvy, jeho protikladná osobnosť takmer provokuje pamäť. Poväčšine sú to príjemné a pekné spomienky. Na veľké hostiny, veľké pijatiky, kartárske partie, lascívne vtipy; nijaké Waterloo, nijaký Világoš. Nuž veru, sváko Soso bol veľký šarlatán. Jeho pravé meno je Attila Láng a kde vzal prezývku Soso, nevedel by povedať ani rozprávačov otec. Nepochybne to však bol svetaskúsený človek. Osem rokov žil v Paríži a dva roky v Austrálii, kde pracoval v lekární. Domov sa vrátil na jar 1944, presne v to marcové ráno, keď Nemci obsadili štát. V čase svojho zahraničného pobytu bol ešte kuričom, murárom, špiónom, rušňovodičom, čašníkom, úradníkom, kortešačom a talianskym partizánom. Potom prešiel bojujúcou Európou a hodinu pred príchodom Nemcov vošiel do mesta trochu otrhaný, ale s nezlomným optimizmom, pokiaľ išlo o koniec vojny. Vtedy

bol už po prvý raz ženatý. Jeho prvá manželka, teta Lanka, bola dcérou komárňanského majiteľa hotela. Sváko Soso sa do nej zalúbil na prvý pohľad a teta Lanka mu v priebehu troch rokov porodila dvoch krásnych synov, Zoltána a Bartolomeja. Akiste by bola porodila aj viac ako dve deti, keby sváko Soso nebol býval také nesvedomité, vrtošivé veľké decko a nebol sa zalúbil do českej herečky Márie. Ale teraz už bol opatrnejší. Po Márii mu nezostalo dieťa, hoci ju sváko Soso ľúbil najväčšmi spomedzi všetkých manželiek. Aj neskôr často spomínal so slzami v očiach na milú Češku, ktorá ho vzala so sebou do Paríža, ale tam mu bola po troch týždňoch neverná. Vtedy sa sváko Soso rozhodol, že skončí so svojím životom: skočí do Seiny, alebo sa obesí na Eiffelovej veži. Ale boli to krásne časy! Sváko Soso žil vo víre života. Vrátil sa domov a z pomsty sa oženil po tretí raz. Vzal si vdovu po finančnom radcovi, ale toto manželstvo čoskoro olutoval, už po svadobnej noci. Vtedy bol jediný raz v živote netaktný. Ani sa nevyzliekaj, Paula, povedal svojej najnovšej manželke a pekne, potichu zdupkal. Paula bola škaredá, nedala mu zabudnúť na Máriu. Sváko Soso sa na istý čas nastáhoval do vykričaného domu, rozhadzoval peniaze, a keď sa už topil v dlžobách, znova vycestoval do Paríža, prirodzene, bez Pauly. O pol roka sa rozviedli. O svojej štvrtej manželke sváko Soso nikdy nehovoril (bola to Francúzka), podľa zlých jazykov preto, lebo ju utopil v bazéne.

Nepopierateľné však je, že sváko Soso bol aj ako podvodník umelcom. V jeho prítomnosti pukal nábytok, praskali popolníky a vázy a rozprávačova matka raz našla tri broky v nedeľnom bravčovom karé. Prirodzene, sú to maličkosti, a jednako nie sú to všedné veci. Sváko Soso sa pučil od smiechu alebo vrtel hlavou: Božemôj, Marie! Ó, Paríž! Vtedy už hodinky jednostaj ukazovali

päť hodín dvadsaťtri minút, tridsať rokov alebo ešte dlhšie, akoby boli naznačovali, že ich majiteľ prešiel na iný letopočet. Tie hodinky teraz odpočívajú v rozprávačovom nočnom stolíku – múzeu medzi flaštičkami na lieky, tabatierkami, starými účtenkami a pozláteným puzdrom na okuliare, a niet takého hodinára, ktorý by ich vedel opraviť.

Iba rozprávačova matka neznášala sváka Sosa. Už dávno odpočíva v pokoji, a ona ho ešte vždy nazýva bezbožníkom, podvodníkom, lupičom, zvrhlým príživníkom, ktorého bolo treba za živa pochovať v pivnici verejného domu. Podľa nej všetky kofy v meste, šatniarky, klozetárky boli šlajfami sváka Sosa, ba raz predstavila rozprávačovi aj Paulu, hovorila o nej s najväčšou láskou ako o nejakom martýrovi, ktorého pribíjali z kríža na kríž, a sváko Soso bol trňovou korunou na jej hlave. Rozprávačov otec však hľadel na svojho brata s istou úctou a hanbil sa, že posledné roky prežíva v takej veľkej biede. Vtedy už sváko Soso býval v hajlochu vo vinohrade, a keď zišiel do mesta, prvá cesta viedla do schátranej krčmy v Nemocničnej ulici. Tam si vypil tri alebo štyri poldeci, potom si dal od daktorého kamaráta zahrať na harmonike valčík Na krásnom modrom Dunaji a tango La Paloma, niekoľko maďarských ľudových piesní a nakoniec hymnu, za čo ho raz predvolali aj na žandársku stanicu.

Tak raz natrafil naňho rozprávač v úzkej uličke za poštou. V ulici domy podopreté trámami pripomínali zástup žobrákov o paliaciach; v týchto končinách naposledy renovovali za mladších rokov života Františka Jozefa. Pritom okrem iného na jar 1849 v týchto domoch ošetrovali ranených domobrancov a štyri dni tam býval aj Görgey, v dome rozprávačovej starej matere; dom roku 1944 zasiahla bomba. Keďže sa už zotmel, rozprávač si najprv všimol,

že niekto leží v priekope. Rozprávačov otec – nenapraviteľný humanista – zastal, nože pozrime, kto je to, povedal. Rozprávačova matka sa nechcela pristaviť, nemala rada toto okolie, tam sa vždy voľačo stalo: bitky, krádeže, násilie. Ale je to predsa Bludár, vykrikol rozprávačov otec, keď obrátil na chrbát nemohúceho človeka, ktorý odfukoval v hypnotickom spánku. Bližšie pristúpila aj rozprávačova matka a baterkou svietila chlapovi do tváre. Žltý svetelný kruh dlho osvetľoval nerozoznateľnú, zarastenú a rapavú tvár. Nezavela skríkla: Už si nepoznáš ani brata? Veď je to Soso! To nie je možné, mrmlal rozprávačov otec. Ale nech je to ktokoľvek, treba mu pomôcť, nemôže tu zostať do rána. Nato sa poškriepili, rozprávačova matka vzpínala ruky k nebu a len tak sypala kliatby, ale rozprávačov otec uchoпил sváka Sosa za golier saka a postavil ho na nohy. Rozprávačov otec a rozprávač spojenými silami odvliekli chlapa spitého na mol k pošte a tam ho vteperili do prvej telefónnej búdky. Mohli ho ukladať ako chceli, nohy mu z nej vždy trčali, odvliekli ho teda ďalej do susedného domu, na radničný dvor, a tam ho skryli medzi smetníky. Rozprávačov otec nemohol zaspať, celú noc sa prehadzoval na posteli. Na druhý deň sa vyštveral s rozprávačom do hajlochu, viedli ich šľachetné, charitatívne úmysly, že navrátia sváka Sosa na dobrú cestu a prehovoria mu do duše, ale peniaze mu nedajú, ani groš, aj tak by všetky prepil. Stretnutie hlboko dojalo všetkých troch. Sváko Soso práve olovrantoval (chlieb natretý lekvárom), ponúkol aj návštevníkov; rozprávačovho otca postavil pred ťažkú dilemu, lebo mu stačilo zavoňať chlieb s lekvárom a už sa mu dvíhal žalúdok, ale zároveň sa bál, že všetko pokazí, ak odmietne chlieb. Sváko Soso bol ešte triezvy a sťažoval sa na reumu. Zo stropu hajlochu visela na drôte žiarovka, vedľa nej klietka, kde sa chúlila vrana. Tento pohľad akosi

hneď vysvetlil všetko. Prehodili teda niekoľko slov o počasí, o ženách a perenospóre, a rozprávač mal dojem, že tárajú dve na tri, akoby sa vôbec neboli počúvali. Vonku nádherne žiarilo slnko, ale sváka Sosa sa im jednako nepodarilo vylákať z pelechu. Sťažoval sa, že ostré svetlo mu nerobí dobre na oči, načo mu rozprávačov otec bez rozmýšľania podaroval svoje dva a pol dioptriové okuliare, a tým akoby boli splnili svoju úlohu. Pobrali sa preč, ani čo by ich bol prenasledoval oddiel janičiarov.

15

Toto sú tie slávne aj neslávne predošlé udalosti, ktoré nútia rozprávača skúmať topografiu obdobia, keď sám dospieval. Predbežne nemá odvahu ani pomyslieť na to, aké výsledky prinesie toto skúmanie. Otázne je i to, či jestvuje dačo, čo hodno z minulosti vyzdvihnúť a predstaviť. Lenže aj v tom prípade by bolo treba prácu dokončiť. Ba aj vtedy, ak napriek všetkému úsiliu nebude mať čistejšie svedomie (čo je veľmi pravdepodobné) a ak sa nenájde nič iné, iba sebaklam a lži. – A neodkladne si od neho vyinkasujú aj clo.

16

Na jednom zo zvitkov, nájdených na pôjde domu Olšavskovcov, možno čítať tento (trochu úsmevný a trochu naivný) text s alegorickým obsahom:

Predtým – ani nie tak dávno (píše autor textu) – každý pon-

delok prinášal rýchly posol zo sídelného mesta do našej dediny pokyny a nariadenia opatrené pečatou cisárskej kancelárie. Listiny prevzal richtár na obecnom dome a ihneď postúpil farárovi. Ten ich prečítal v kostole, každý bol teda včas informovaný, čo treba v obci najsúrnejšie urobiť. Napríklad: vydláždili sme hlavnejšie ulice, postavili sme útulok pod úpäťm veľkého pohoria, pravidelne sme riedili kriačiny, platili sme dane. Dva mesiace po oberačkách sme odovzdávali desiatok vína. Hrdo teda môžeme tvrdiť, že v dedine panoval príkladný poriadok. Odhliadnuc od menších priestupkov, zriedka sme porušili zákon. Vedeli sme o všetkom, čo sa deje v dedine; poverenci, ktorých totožnosť sme, prirodzene, zachovali v tajnosti, informovali nás aj o najbezvýznamnejších udalostiach. Obsah informácií sme zahrnuli do mesačných hlásení pre cisársky dvor. Aparát obecného domu pracoval ako naolejovaný mechanizmus a boli časy, že sme pre nával práce ani nevyzreli von oknom. Učiteľov sme usmernili, aby učili školopovinnú mládež v duchu poriadku, zákonov a našich starých tradícií. Pôsobili sme ako najnižší článok cisárskej kancelárie a iba na svadby a pohreby sme nemuseli žiadať súhlas od vrchnosti. Krst, svadba, pohreb – to patrilo do kompetencie richtára a obecnej rady.

Uprostred vzrastajúcich pochybností sme s čoraz väčšou nostalgiou spomínali na krásne dávne časy, na plodné roky pokojnej tvorby a tvorivej práce. Ten čas sa už možno nikdy nevráti. Niežeby sme sa medzitým neboli dopustili omylov. Naše návrhy, podania a žiadosti nie vždy odzrkadľovali verejnú mienku a nie vždy sa zakladali na skutočných potrebách obyvateľstva. Jednako sa nazdávame, že s odstupom času ešte aj naše nesprávne rozhodnutia boli užitočné. Veď sa nám podarilo potlačiť epidémie, postarali sme sa o zaopatrenie obyvateľstva a zákonnosť. Dnes nám mnohí

vyčítajú, že vybavenie nejednej neodkladnej otázky sa pretahovalo roky, zavše desaťročia. Tieto veľkohubé živly, ktoré nemajú ani potuchy o umení úradovať, akiste zabudli, že naša dedina je iba jednou z niekoľko tisíc obcí a že rýchli kuriéri cisárskej kancelárie postupujú niekoľko desiat tisíc žiadostí, podaní a hlásení rozličným výborom konzultatívneho zboru cisárskej rady. Môže sa teda stať, že daktorý spis zavše zablúdi a znova sa nájde po dvadsiatich či tridsiatich rokoch.

Títo namyslení jednotlivci, ktorí sa tvária dôležito, boli by ešte aj ochotní prisahať, že – tak či onak – sú ctiteľmi zákonov a lipnú aj na našich starých tradíciách. V poslednom čase sa našli aj takí bezočivci, že ohovárajú. Napríklad obvinili nás, že kedysi sme bez rozdielu dali nastoknúť na kôl každého, kto pri richtárskych voľbách hlasoval za kandidáta, ktorý prehral. Niekoľko šarvancov bez životných skúseností potvrdilo obvinenie; vymýšľajú si o nás vtipy, usilujú sa nás zosmiešňovať a znemožňovať. Ale my starší vieme, že za uplynulých päťdesiat rokov bolo v našej dedine dovedna iba štyridsaťjeden popráv, čo je jednak smiešne malé číslo vzhľadom na počet obyvateľstva a jednak na jeden rok pripadá necelá jedna poprava, pritom uvedené číslo je oveľa menšie (osem až desať ráz) než počet občanov, ktorí umierajú prirodzenou smrťou. Ďalej: viac ako dve tretiny zo štyridsaťjeden popráv pripadá na roky 1712 – 1715. Ako je známe, v tomto čase zúril nelútostný boj o zamatový cisársky stolec medzi Čákiovcami a Bánfiovcami, raz mala prevahu jedna skupina, raz druhá. Ale boj o trón – to je staré pravidlo – sprevádzajú aj pomsty a prechmaty.

V tých rokoch nejasne a dvojzmyselne formulovali aj úradné listiny, nikdy z nich nevyšlo najavo, ako sa previnil odsúdený, či to bola vražda, alebo obcovanie s diablom (kacírstvo). Veď to sú

dva hlavné prečiny, za ktoré možno v mierových časoch vyniesť rozsudok smrti. Pravdaže, v našej dedine sa nenašiel ani prvý, ani druhý prípad podopretý presvedčivými dôkazmi. Pokiaľ ľudská pamäť siaha, u nás sa vražda nestala, neprišli ani hlásenia o obcovaní s diablom. Naproti tomu musíme vziať na vedomie, že na cisárskom dvore sú informovanejší ako my, myslia dopredu, a preto môžu lepšie dohliadať na súvislosti, ktoré my nemôžeme ani tušiť! Práve preto je našou povinnosťou plniť pokyny dvora, ide predsa o záujmy krajiny pod cisárskou korunou. Koniec koncov sme teda bezúhonní, objektívne to musia uznať aj naši protivníci. Nemôžeme však poprieť ani to, že sme sami trpeli, keď sme aj cez hrubé múry obecného domu počuli vresk odsúdencom nastoknutých na koloch, a zároveň sme sa nemohli zbaviť myšlienky, že by sme mohli počuť aj vlastný vresk z oveľa menšej vzdialenosti a s ostrým kolom v zadku.

Stalo sa pred niekoľkými rokmi, priam vprostred žatevných prác, že medzičasom zosnulý Baltazár Barca, ktorý bol práve vtedy richtárom dediny, raz v pondelok darmo čakal v rokovacej sieni obecného domu na rýchleho kuriéra cisárskej kancelárie. Minulo poludnie, minulo popoludnie, pomaly sa zo siene vytratil slnečný svit. Richtár čoraz nepokojnejšie pozoroval ulicu. Nezazrel ani človeka, v úmornej pálave sa túlali iba mačky, dedina bola vymretá ako pred dajakou veľkou katastrofou, o ktorej už vedeli všetci, len richtára nikto neinformoval. Až na súmraku podaktorí ľudia opustili svoje príbytky a krivkali do krčmy. Zvečerilo sa, ale po kuriérovi nebolo ani chýru ani slychu. Možno si kôň zlomil nohu, pomyslel si Barca. Raz za sto rokov sa môže aj také niečo prihodiť. Možno ho cestou roztrhali vlky alebo medvede. Ba možno zbojníci zajali kuriéra.

Lenže kuriér neprišiel ani na druhý deň, neprišiel ani nasledujúci pondelok, ani ten ďalší. Teraz už nemôže byť reč o náhode. Situácia sa zhoršila a bola čoraz neudržateľnejšia. Meškanie pokynov nás postavilo pred vážnu dilemu. Naši spoluobčania prestali dbať na verejné práce, rozmohla sa korupcia, dostali sme hlásenie, že v jednom dome na hornom konci sa tajne dejú veci ako vo vykričanom dome. Uvoľnila sa morálka, uvoľnila sa disciplína, k slovu sa dostala pretváarka. Všetci začali uprednostňovať vlastné záujmy pred verejnými, pričom falošne vyhlasovali, že ich súkromné manufaktúry, z ktorých – mimochodom – dobre bohatli (aspoň tí šikovnejší a prefíkanejší), slúžia verejnému blahu. Márne sme uviedli do života prísne opatrenia na zastavenie tohto nebezpečného procesu. Ukázalo sa, že korupcia je silnejšia, naďalej sa obchádzali zákonné predpisy. Niekoľko sedliakov nahonobilo taký majetok, že by boli mohli kúpiť pol dediny, kým ostatní sa zadlžili, predali svoje nehnuteľnosti, zožierala ich špina a vši a napokon ušli z dediny.

Zvolali sme Radu, sedemnať najspoľahlivejších, najmúdrejších, morálne najpevnejších a vo veciach obecných najskúsenejších spoluobčanov, ďalej učiteľov, farára, notára. Radili sme sa vo dne v noci. Mohli sme sa pustiť ktorýmkoľvek smerom, naše dišputy sa vždy vrátili mnohými okľukami do toho istého smeru. Čo sa mohlo stať na cisárskom dvore? Čoraz netrpezlivejšie sme sa na to pýtali jeden druhého. Dačo sa muselo stať, možno cisár vydal zákon o tom, že zrušil kuriérsku službu a zodpovednosť za riadenie v plnom rozsahu preniesol na obecné rady. Alebo azda vypukla vojna? To sa zdalo ešte menej pravdepodobné. Za vojny predsa veliteľia župných garnizón lapajú po dedinách „dobrovoľníkov“, inými slovami, odvedú väčšinu mládencov. Museli sme sa teda pripraviť na

najhoršie. Lebo nevyslovená pravda zanecháva najväčšie rany. Už dávno sme všetci mysleli na to isté. Zabudli na nás.

Hrozné bolo čo len pomyslieť, že nás opustili len tak, bohvie z akého dôvodu. Pomaly v nás vzkĺčilo aj dozrelo rozhodnutie, že budeme konať podľa vlastného uváženia. Poverili sme syna jedného z našich ctihodných predstavených Jána Bakóa mladšieho, aby ihneď osedlal koňa a šiel do hlavného mesta vypátrať pravdu. Ešte v ten deň sa vydal na cestu. Na tretí deň sa však vrátil a prosil, aby sme ho zbavili poverenia. Hlavné mesto je veľmi ďaleko, omieľal celkom zmätený. Všetky cesty sú neschodné. Darmo sa vypytoval na všetky strany, tri dni nestretol nikoho, kto by mu bol poradil, kadiaľ ísť. Hlavné mesto nejestvuje, ľapotal. Všetky cesty vedú inam. Pritom pozeral na nás tak nenávistné a zatrpknuto ako šialený vrah. Museli sme ho odpraviť, aby tajomstvo nevyšlo najavo.

Po tom nás sužovali ešte besnejšie pochybnosti, zo dňa na deň sa zhoršovala situácia v osade. Lúpeže a vraždy boli na dennom poriadku, jednodaj sa pošliapavali zákony. Popri strašnejších zločinoch sa podvod a podfuk pokladali už takmer za prehladnuteľné trestné činy. Vývin udalostí sa nám vyšmykol z rúk. Nemohli sme robiť nič inšie, iba čakať. Postavili sme stráž na požiarnu vežu, stráže sa striedali po ôsmich hodinách. Vo dne v noci mali na očiach cesty vedúce do dediny, neberúc ohľad na horúčavu, fujavicu a hmlu, v ktorej zavše nevideli ani na komíny na neďalekých domoch. Ešte sme sa nevzdali nádeje. Pritom od našich zmocnencov sme dostávali čoraz poplašnejšie hlásenia. Boli obavy zo vzbury a nás zasa sputnalo vedomie vlastnej nečinnosti a skutočnosť, že už poznáme to najhroznejšie. Pripravili sme sa teda na najhoršie. Rodinných príslušníkov sme presťahovali do obecného domu, lebo v dedine už neboli v bezpečí. Mnohí z nás už uvažovali

o poslednej možnosti: o úteku z dediny. Ale kam by sme teda boli mohli ujsť? Nákaza demoralizácie preskočila aj múry obecného domu. Už plienila medzi nami, čo sme boli povinní dozerať na zákony, a mali sme pocit, že sme najpodlejšie, najzraniteľnejšie a najopustenejšie božie tvory. Dlhو sa za nás podaromnici modlil aj farár. Potom si nás raz predvolal. Domov nám už pustošili Tatári, Turci, labanci, a jednako je teraz v najväčšom nebezpečenstve. On však našiel liek proti skaze, iba nás prosí, aby sme ihneď vykonali a razom zabudli, čo nám povie.

Argumentoval jasne, všetko premyslel do detailov. Vyšiel z predpokladu, že hlavné mesto nikdy nejestvovalo, a tak nejestvovala ani kancelária, opečatené pokyny akiste boli falzifikátmi daktorého úžernického zemepána, ktorý teraz umrel a svoje tajomstvo vzal so sebou do hrobu. Nebojme sa toho slova, povedal, sme slobodní. Hlavné mesto je tu, ukazoval navôkol, to sme my. Práve preto nemá zmysel ďalej vyčkávať, čo by mohlo mať nedozerné následky v tom, že spustne celá dedina. Bolo by však osudnou chybou podeliť sa o tajomstvo so svojimi podriadenými. Naopak. Musíme urobiť všetko, aby na verejnosť neprenikla ani štipka pravdy. Treba znova ustanoviť poriadok a na to nie je potrebné nijaké zvláštne čarodejníctvo. Lud je hlúpy, povedal. Napokon, vždy sa zamestnáva sám sebou. Stačí, aby budúci pondelok znova prišiel z hlavného mesta rýchly posol.

– Tak je! – vykriekli sme šťastne. – My sme pravda!

Postarali sme sa, aby odteraz každý pondelok prišiel do dediny rýchly posol. Sformulovali sme nariadenia, ktoré farár prečítal v kostole. V priebehu niekoľkých týždňov sme znova ustanovili zákonnosť. Podpaľáčov sme narazili na koly a hneď nato sme zrušili trest smrti. Našimi opatreniami sme získali sympatie veľkých